

2018

Luostarinkatu 5

Turku

Kasvillisuusselvitys

Tarja Marsh
KASVIMUSEO
BIOLOGIAN LAITOS
BIODIVERSITEETTIYKSIKKÖ
TURUN YLIOPISTO

JOHDANTO

Toimeksiannon tausta ja sisältö

Turun kaupunki omistaa Vartiovuoren eteläpuolella sijaitsevan Luostarinkatu 5:n tontin rakennuksineen. Tontin päärakennus on peräisin vuodelta 1798, ja sen rakennutti laboratorioskseen kansainvälistä mainetta saanut Turun Akatemian kemian professorina toiminut kemisti Johan Gadolin (5.6.1760–15.8.1852).

Luostarinkatu 5:ssä on vireillä asemakaavan muuttaminen (asemakaavatunnus 3/2017). Turun kaupungin kaupunkiympäristötoimiala on tilannut asemakaavasuunnittelun apuvälineeksi sekä dokumentointia ja mahdollisten luontoarvojen määrittämistä varten selvityksen, joka sisältää katsauksen Luostarinkatu 5:n puutarhahistoriaan, mahdollisten historiallisten kasvimuseoaineistojen selvittämisen tontin alueelta sekä kasvillisuuskartoituksen kasvukauden 2018 aikana.

TUTKIMUSMENETELMÄ JA -AINEISTOT

Kasvillisuusselvitys toteutettiin vieraillemalla tontilla kasvukauden eri vaiheissa 8.5., 21.6. sekä 31.7.2018 ja koostamalla havaituista kasvilajeista lajiluettelo (liite 1). Tietoja tontilta tai sen lähiympäristöstä aiemmin havaituista kasvilajeista haettiin myös Turun kasvimuseon kokoelmatietokannasta. Luostarinkatu 5:n puutarhahistoriaa selvitettiin kirjallisista lähteistä.

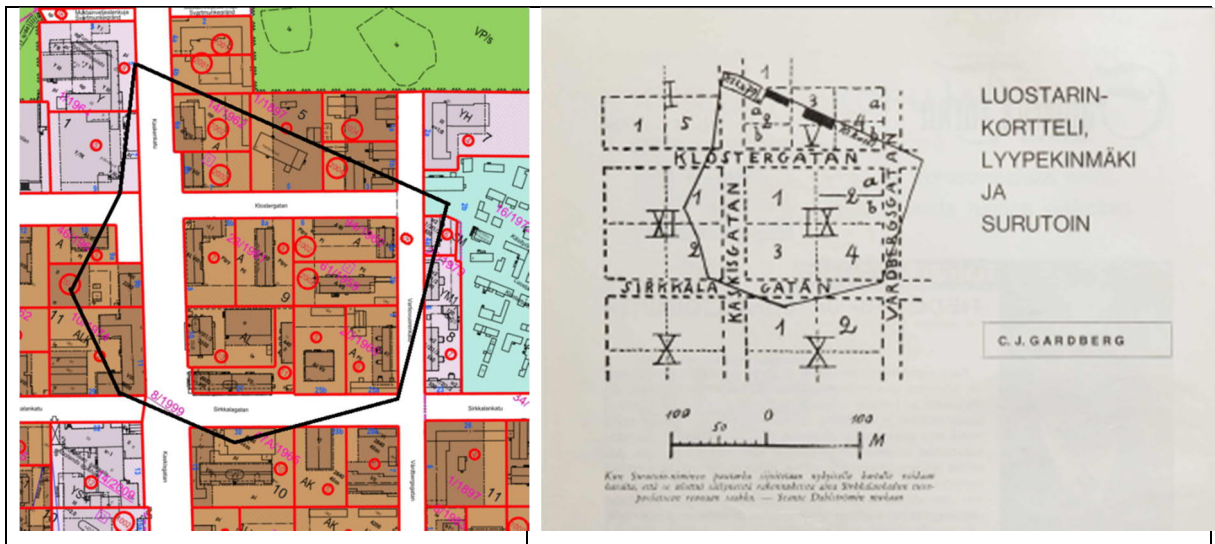
LUOSTARINKATU 5

Sijainti

Luostarinkatu sijaitsee Turun II kaupunginosassa, Vartiovuorenpuiston kaakkoislaidalla, Engelin vuonna 1828 Turun palon jälkeen laatimalla Turun keskustan ruutukaava-alueella. Alue on nykyään kerrostalovaltaista, mutta Luostarinkadun Vartiovuoren puoleisessa päässä on kuitenkin säästynyt kappale Turun paloa edeltänyttä historiallista Turkuä; nykyisin museona toimiva Luostarimäen käsityöläismuseo vanhoine rakennuksineen, sekä Luostarinkatu 5:n tontille sijoittuva, vuodelta 1798 peräisin oleva, nykyisin päiväkodin tiloina toimiva, alun perin kemisti Johan Gadolinin laboratorion rakennuttama kivitalo, joka sijaitsee vinoittain nykyisen kaavan mukaisiin katuihin ja rakennuksiin nähden.

Luostarinkatu 5:n puutarha- ja käyttöhistoria

Nykyinen Luostarinkatu 5:n tontti on vain pieni sirpale paikalla aiemmin sijainneesta Johan Gadolinin puutarhasta sekä sitä seuranneesta Surutoin -huvipuistosta (Kuva 1).

Kuva 1. Surutoin -huvipuiston alueen sijoittuminen nykyisen ruutukaava-alueen kartalle, Luostarinkatu 5:n tontti ja Gadolinin laboratorio tontin koillisreunan keskivaiheilla. Piirretty Turun karttapalvelun pohjakartalle Svante Dahlströmin mukaan.

Nykyisen Kaskenmäen laki oli 1700-luvun jälkipuoliskolla suurelta osin peltona, josta suurimman osan omisti postitarkastaja Erik Johan Alléen. Turun Akatemian ylimääräinen kemian professori, 34-vuotias Johan Gadolin, hankki vuonna 1794 omistukseensa ns. Alléenin pellot, ja perusti alueelle puutarhan. Hankittu alue oli noin kolmen hehtaarin laajuinen, ja Gadolin laajensi sitä myöhemmin vielä lisää lunastamalla itselleen viereisiä alueita. Gadolinin puutarhasta on kirjoitettu seuraavasti:

”Gadolin piti 1800-luvun alkuvuosina kaupan puutarhatuotteita. Lisäksi hän myi kivennäisvettä, väriaineita ja muita laboratoriossaan valmistamia tuotteita. Vuonna 1811 hän kuitenkin myi puutarhansa. Se oli silloin 8—9 tynnyrinalan laajuinen ja siinä kasvoi mm. 300 omenapuuta ja 200 kirsikkapuuta. Hän tarjosi sitä akatemialle, mutta kun akademia ei kyennyt sitä ostamaan, hän myi sen apteekkari Henrik Johan Kjöllerfeldtille. Apteekkari ryhtyi tietenkin viljelemään lääkekasveja. Laboratorion hän muutti olutpanimoksi. Ilmeisesti hän aikoi hyötyä puutarhasta vielä kolmannellakin tavalla. Siitä piti tulla huvikenttä, jossa oli kirjavia lippuja ja viirejä, keinuja ja karuselleja ja jossa turkulaiset saivat vähäistä maksua vastaan huvitella ja käyskennellä.” (Nikula 1970)

Vuonna 1819 apteekkari Kjöllerfeldt vuokrasi omistamansa alueen puistoksi, jonne sotakamreeri Lewison perusti Surutoin -nimisen huvipuiston, jossa oli hedelmäpuiden lomassa keinuja, karuselleja ja huvituksia – laboratorio puolestaan muutettiin olutpanimoksi. Huvipuisto ei kuitenkaan kannattanut taloudellisesti, ja vuonna 1822 alue siirtyi panimomestari Pehr Lundbergin omistukseen. Lundberg päätyi konkurssiin vuonna 1825, ja puutarha siirtyi seuraavana vuonna pakkohuutokaupalla takaisin ensimmäisen omistajansa, Johan Gadolinin haltuun.

Gadolin ei ehtinyt kuitenkaan kauaa pitää hallussaan uudelleen omistukseensa hankkimaa puutarha-/huvipuistoaluetta, sillä syyskuussa 1827 riehunut Turun palo muutti kaupungin peruuttamattomasti. Palo ei levinnyt Vartiovuoren takaisille alueille, ja laboratoriorakennukseen sijoitettiin heti palon jälkeen kodittomien muonituskeskus. Seuraavana vuonna vahvistettu Engelin ruutukaava ei ottanut aiempaa kaupunkirakennetta huomioon; uudet kadut ja korttelit vedettiin entisen kaupunkirakenteen päälle, ja kaupunki pakkolunasti puutarhan alueen tonttimaaksi. Kooltaan yli kolmen hehtaarin kokoinen puutarha-/huvipuistoalue jaettiin nykykaupungin kortteleiksi ja tonteiksi, ja laboratoriorakennus jäi kooltaan noin 3000 m²:n kokoiselle Luostarinkatu 5:n tontille. Rakennuksen tiloissa on toiminut 1800-luvulla kuumesairaala ja synnytyslaitos, sittemmin rakennuksessa on toiminut myös Turun kaupungin lastenkoti, ja vuodesta 2017 lähtien tilat on vuokrattu yksityiselle päiväkodille.

Rakennukset ja piha

Tontilla sijaitsee kolme rakennusta. Päärakennus on tontin keskivaiheille viistosti vienoittain sijoittuva vanha laboratoriorakennus, joka jakaa tontin kahteen toiminnalliseen osaan, nykyisin tiloissa toimivan päiväkodin etu- ja takapihaksi. Lisäksi tontin pohjoislaidalla on 1920-luvulla rakennettu katosrakennus, sekä itälaidalla niin ikään 1920-luvulla rakennettu sauna- ja pesutuparakennus. Etu- ja takapiha on erotettu toisistaan aidalla, sen lisäksi tontin itälaidalla on erikseen aidattu sauna- ja pesutuparakennuksen eteläpäädyssä pienehkö nurmikkoalue.

Piha on käyttötarkoituksensa luonteen ja historian mukaisesti monilajista nurmikkoa ja tallattua pihatannerta, jossa kasvillisuus keskittyy luonteenomaisesti rakennusten reunustoille, aitojen vierustoille ja pensaiden alle.

Kasvillisuus

Puut ja pensaas

Luostarinkatu 5:n tontilta havaittiin yhteensä kolmetoista puu- tai pensaslajia (liite 1). Tontilla kasvaa Turulle varsin tyypillisiä jalopuita; jalavaa, vaahteraa ja saarnea, sekä etupihalla kookkaat kuusi ja koivu.

Sauna- ja pesutuparakennuksen eteläpäädyssä kasvaa kolme luumupuuta, ja Luostarimäen puoleisella reunalla aidan viereen istutettuna tuoksuvatukkaa sekä jokunen karviais- ja vadelmapensas. Etupihalla on kookas, jo iäkäs pihasyreeni-istutus, uudempia angervopensaita sekä yksittäinen punalehtiruusun taimi. Tonttia rajaa Luostarinkadun suunnassa kiiltotuhkapensaita.

Ruohovartistiset kasvit

Luostarinkatu 5:n tontilta luetteloitiin yhteensä 54 ruohovartista kasvilajia tai -sukua (liite 1). Lajisto koostuu pääosin sekä muinaistulokkaista että vanhan kulttuurin seuralaislajeista, joukossa on myös vanhoja hyötykasveja, perinnekasveja, tulokkaita sekä alkuperäislajeja.

Muinaistulokkaiksi luetaan kasvilajit, jotka ovat ihmisen seuralaisina kulkeutuneet alueelle ennen 1600-lukua: Luostarinkatu 5:n tontilta havaituista lajeista näihin lukeutuvat mm. jauhosavikka, ketohanhikki, koiranheinä, kyläkellukka, kylänurmikka,

lutukka, nurmihärkki, pelto-orvokki, piharatamo, pihatatar, pikkukäenrieska, pukinparta, seittitakiainen, siankärsämä, tannervihvilä, valkokeippi ym.

Vanhan kulttuurin seuralaislajeista tavattiin mm. hukanputkea, sekä hyöty- ja rohdoskasveinkin aikanaan käytettyjä keltamoita ja vuohenkelloa, joiden uskotaan saapuneen maahamme alun perin luostarien puutarhojen kautta. Puutarhaperinteeseen voidaan lukea myös tontilla kevätaikaan kukkiva Turun vanhoille puistoille ja pihoille varsin tyypillinen jalokiurunkannus, joka on saapunut maahamme 1700-luvun lopulla Pietari Kalmin tuomana.

Uudempaa tulokaslajistoa edustavat mm. kevättaskuruoho, paimenmatara ja peltokanakaali, jotka ovat runsastuneet lajistossamme 1800-luvun loppupuolelta lähtien, ja vieläkin uudempaa lajistoa aivan viime vuosikymmeninä yleistyneet amerikanhorsmat ja kanadankoiransilmä.

Varsin mielenkiintoinen kasvilöytö oli myös sauna- ja pesutuparakennuksen seinustalla kasvanut myrkkyykirveli, jota on Suomessa tavattu satunnaistulokkaana vain muutamassa paikassa, sen varhaisin havainto Turusta on vuodelta 1893 Vartiovuorelta.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Luostarinkatu 5:n tontti on vain sirpale paikalla aiemmin sijainneista Johan Gadolinin puutarhasta ja Surutoin -huvipuistosta, eikä lajistossa – alkuperältään tuntemattomia luumupuuta lukuun ottamatta – ole näkyvissä viitteitä paikan puutarha- ja huvipuisto –vaiheista. Tontilla ei kasva uhanalaisia tai rauhoitettuja kasvilajeja.

Tontilla kasvavat luumupuiden alkuperää ei tiedetä. Yksilöinä luumupuut eivät saavuta kovin korkeaa ikää, mutta kasvustot uudistuvat hanakasti juurivesojen kautta, eikä ole mahdotonta, että kyseiset puut ovat tontin aiempien vaiheiden aikana paikalle istutettujen puiden jälkeläisiä (Arno Kasvi, suullinen tiedonanto).

Luostarinkatu 5:n tontin ruohovartislajistossa on selvästi nähtävissä kerrostumia historiallisesta kaupunkikulttuurista. Pihan käyttötarkoitukset ovat vaihdelleet vuosien saatossa, ja paikalle on valikoitunut, sopeutunut ja elintilaa valloittanut historialliseen asutus- ja kaupunkimiljööseen sopeutunut monilajinen kasviyhteisö. Monipuolinen kasvilajisto edustaa elävää vanhan kaupungin kulttuurihistoriaa, joka on mahdollista ottaa huomioon tontin käyttöä ja hoitoa suunniteltaessa. Vanhojen kas-

vustojen ja maaperän siemenpankin säilymistä edistää esim. maamassojen tarpeettoman siirtelyn ja vaihtelun, sekä pihan pintojen liiallisen uusimisen ja siistimisen välttäminen.

Viitteet: Nikula, Oscar (1970). Turun kaupungin historia 1721–1809, Turku: Turun kaupunki.

LIITE 1.

Luostarinkatu 5, kasvillisuus selvitys, 2018

puut ja pensaat

<i>Acer platanoides</i>	metsävaahtera
<i>Betula pendula</i>	rauduskoivu
<i>Cotoneaster lucidus</i>	kiiltotuhkapensas
<i>Fraxinus excelsior</i>	lehtosaarni
<i>Picea abies</i>	metsäkuusi
<i>Prunus domestica</i>	luumupuu
<i>Ribes uva-crispa</i>	karviainen
<i>Rosa glauca</i>	punalehtiruusu
<i>Rubus idaeus</i>	vadelma
<i>Rubus odoratus</i>	tuoksuvatukka
<i>Spiraea</i> sp.	morsius-/norjanangervo
<i>Syringa vulgaris</i>	pihasyreeni
<i>Ulmus glabra</i>	vuorijalava

ruohovartiset kasvit

<i>Achillea millefolium</i>	siankärsämö
<i>Aethusa cynapium</i>	hukanputki
<i>Alchemilla</i> sp.	poimulehti
<i>Alliaria petiolata</i>	litulaukka
<i>Anemone nemorosa</i>	valkovuokko
<i>Arctium tomentosum</i>	seittitakiainen
<i>Artemisia vulgaris</i>	pujo
<i>Barbarea vulgaris</i>	peltokanankaali
<i>Campanula rapunculoides</i>	vuohenkello
<i>Capsella bursa-pastoris</i>	lutukka
<i>Cerastium fontanum</i>	nurmihärkki
<i>Chaerophyllum temulum</i>	myrkkyykirveli

<i>Chelidonium majus</i>	keltamo
<i>Chenopodium album</i>	jauhosavikka
<i>Cirsium arvense</i>	pelto-ohdake
<i>Conyza canadensis</i>	kanadankoiransilmä
<i>Corydalis nobilis</i>	jalokiurunkannus
<i>Corydalis solida</i>	pystykiurunkannus
<i>Dactylis glomerata</i>	koiranheinä
<i>Elymus repens</i>	juolavehnä
<i>Epilobium adenocaulon</i>	amerikanhorsma
<i>Epilobium ciliatum</i>	vaalea-amerikanhorsma
<i>Fragaria vesca</i>	ahomansikka
<i>Gagea minima</i>	pikkukäenrieska
<i>Galeopsis sp.</i>	pillike
<i>Galium album</i>	paimenmatara
<i>Geum urbanum</i>	kyläkellukka
<i>Juncus compressus</i>	tannervihvilä
<i>Lamium album</i>	valkopeippi
<i>Leontodon autumnalis</i>	syysmaitiainen
<i>Pilosella officinarum</i>	huopakeltano
<i>Plantago major</i>	piharatamo
<i>Poa annua</i>	kylänurmikka
<i>Poa nemoralis</i>	lehtonurmikka
<i>Polygonum aviculare</i>	pihatatar
<i>Potentilla anserina</i>	ketohanhikki
<i>Potentilla argentea</i>	hopeahanhikki
<i>Prunella vulgaris</i>	niittyhumala
<i>Ranunculus repens</i>	rönsyleinikki
<i>Rumex sp.</i>	hierakka
<i>Scilla sibirica</i>	idänsinililja
<i>Senecio viscosus</i>	tahmavillakko
<i>Spergularia rubra</i>	punasolmukki
<i>Stellaria media</i>	pihatahtimö
<i>Taraxacum sp.</i>	voikukka
<i>Thlaspi caerulescens</i>	kevättaskuruoho
<i>Tragopogon pratensis</i>	pukinparta
<i>Trifolium media</i>	puna-apila
<i>Trifolium repens</i>	valkoapila
<i>Urtica dioica</i>	nokkonen
<i>Veronica chamaedrys</i>	nurmitädyke
<i>Veronica serpyllifolia</i>	orvontädyke
<i>Vicia cracca</i>	hiirenvirna
<i>Viola arvensis</i>	pelto-orvokki

